

İSTANBUL’UN OSMANLILAR TARAFINDAN FETHİ, TÜRK- İSLAM VE AVRUPA AÇISINDAN ÖNEMİ

Ahmet Gündüz*

Özet: Bu çalışmada, Roma imparatorluğunun ikinci başkenti olan İstanbul’un adı, coğrafi konumundan bahsedilerek fetihten önce ve sonraki durumları, Türk-İslam alemi, Bizans ve Avrupa dünyası açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. İstanbul fethedildikten sonra İstanbul’da meydana gelen nüfus değişimi, imar faaliyetleri, ilmi faaliyetler, yönetim, ticari ve ekonomik değişimler açıklandıktan sonra Fatih’in zımmilere karşı uyguladığı politikasından da bahsedilmiştir. Sonuç kısmında fethin Türk-İslam dünyası, Bizans ve Avrupa tarihi açısından değerlendirilmesi yapılarak tarihçilerin fetih üzerine düşüncelerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: İstanbul, Bizans, Fatih, Fetih.

GİRİŞ

Roma İmparatorluğu’nun ikinci başşehri olan İstanbul (Konstantiniyye), Trakya yarımadasının batı ucunda bulunan tıpkı Roma şehri gibi yedi tepe üzerine bina edilmiştir. Önceleri “**Bizans**” ismi verilirken, Konstantin bu şehri aldıktan sonra “**Konstantinopolis**” adını almıştır. Rumların çöküş devrinde şehire “**İstanbul**” ismi verilmiştir. Bunu Türkler de “**İslambol**” şekline sokmuşlardır¹. Rumların buraya parlak şehir manasına gelen “**Antosa**” dedikleri de olurdu. Araplar ise “**Konstantiniyye**” adını verdikleri gibi Avrupa ile Asya’nın sınırı üzerinde olduğu için “**Farik**” adını da kullanmışlardır. Onlar Mekke’yi “**Ümmü’l-Bilad**” diye lakaplandıkları gibi Türkler de payitahtlarını “**Ümmü’l-Dünya**” namıyla isimlendirmişlerdir. Buraya, iki denizin ve iki kara-

---

* Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı Kırşehir- Türkiye. E-Mail; www.agunduz@gazi.edu.tr.

¹ Baron Joseph Van Hammer; *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.II, (Çvr. Mehmet Ata), İstanbul 1983, s.535.

nın hakimi, doğu ve batı ticaretinin iskelesi gözüyle bakmışlardır². Osmanlı Devleti ise yıkılıncaya kadar Konstantiniyye adını tercih etmiştir.

Coğrafi konumuna bakılacak olursa, kentin kuzeybatısında Marmara Denizi'yle Karadeniz'i birleştiren İstanbul Boğazı, doğuda kenti Asya'dan ayıran bu boğazın girişi, güneyde sularını Gelibolu körfezinden alarak ada dizisine taşıyan yukarıda adını verdiğimiz Marmara Denizi, kuzeyde kenti Galata'dan ayıran liman, Batıda ise içinde kentin yer aldığı Rumeli bulunuyordu³.

İSTANBUL'UN FETİHTEN ÖNCEKİ DURUMU

İstanbul'u elinde bulunduran Bizans, bu dönemde kültür ve sanat bakımından oldukça gerilemişti. Bu durum karşısında İstanbul'un müdafaası, doğudaki ticarî menfaatlerini kaybetmek endişesi içinde bulunan Latinlere bırakılmıştı. Bizans imparatoru Konstantin, 12 Ocak 1452'de Batıyı harekete geçirmek üzere Papa ile kiliselerin birleştirilmesi konusunda anlaşmış ve Ayasofya'daki ilk ayinde de hazır bulunmuştur. Ancak Avrupa'nın desteğini sağlamak için alınan bu tedbirler neticesiz kalmıştı. Nitekim *papaşlar ve halk İstanbul'da Latin şapkası yerine Türk sarığı görmeyi tercih ederek* bu ayine şiddetle tepki göstermişlerdir. Bu durum imparatorun nüfûzunu kaybettiğini ortaya koymaktadır⁴. Fetihden evvel Türk halkının durumunu incelediğimizde Yıldırım Bâyezid'in İstanbul'u kuşatmasından bahsetmemiz gerekir. Yıldırım Bâyezid 1399'da İstanbul'u kuşatmaya çalışmış ise de aynı yıl Timur tehlikesi baş gösterince, Bizans imparatoru Yuannis ile kuşatmayı kaldırmak için anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmadaki şartlar şunlardır:

1. Her sene Osmanlı hazinesine verilmekte olan haracın arttırılması,
2. İstanbul'da bir Türk mahallesi kurularak bir cami yaptırılması,
3. İstanbul'daki Müslümanlarla Rumlar arasında meydana gelebilecek ihtilafların İslam hukuku üzerine halletmek için bir kadı tayin edilmesi,
4. Silivri de dahil olmak üzere Silivri'ye kadar olan yerlerin Osmanlıya terki,

Bizans imparatoru Yuannis, bu anlaşmaya riayet ederek İstanbul'da Sirkeci'de Türkler için yedi yüz hane ile bir mescit yaptırmış, Padişah da İstanbul'da oturmak üzere Taraklı Yenicesi, Göynük ve Karadeniz sahili taraflarından göçmen naklettirilerek buraya kadı ve imam tayin etmiştir. Böylece İstanbul'un fethinden evvel İstanbul'da Türk mahalleleri kurularak fethin gerçekleşmesine uygun bir ortam hazırlanmıştır⁵.

² Baron Jöseph Van Hammer, Albert Gabriel; *Fatih Sultan Mehmet*, (Çvr. Şevket Rado), İstanbul, 1981, s.38.

³ Cesimo Garbongnano; *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*, (Çvr. Erendiz Özbayoğlu), İstanbul, 1993, s.27.

⁴ İsmet Miroğlu; "Fatih Devrinde Osmanlı İmparatorluğu", *Doğustan Günümüzde Büyük İslam Tarihi*, C.X, Konya, 1994, s.213.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara, 1998, s.292.

Fatih Sultan Mehmet döneminde ise İstanbul'un mutlak fethi kararı alınmıştır. Fatih, İstanbul'u alma kararını Karaman seferi dönüşünde almış ve ilk iş olarak kuvvetli bir topçu sınıfı kurularak yüzlerce top döktürmüştür. Karadeniz ve Akdeniz boğazlarını kapatmak için önce Akdeniz Boğazı'nda karşılıklı iki kale yaptırılarak Akdeniz Boğazı'nı kontrol altına almışlardır. Sonra Karadeniz Boğazı içinde Bâyezid'in yaptırdığı Güzelcehisar'ın karşısına Rumelihisarını yaptırmış ve donanmasını güçlendirmiştir. Bu hazırlıklardan sonra 6 Nisan'da başlayan İstanbul kuşatması 29 Mayıs 1453'te Fatih'in İstanbul'a girmesiyle son bulmuştur⁶.

İSTANBUL'UN ÖNEMİ

Türkler ve İslam alemi arasındaki önemi

İstanbul'un alınması, iki kıta üzerinde yayılmakta olan Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi için hayati bir önem taşımaktadır⁷. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Asya'daki toprakları ancak bu suretle birbirine bağlanır, Balkanlarda ancak böyle bir egemenlik kurulabilirdi. Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul olmaydı.

II. Mehmet (Fatih) Boğazlara tamamıyla egemen olmadıkça yurdun tam bir güvenlik içinde olamayacağını biliyordu. Sıkışık anlarda Anadolu'dan Rumeli'ye ya da Rumeli'den Anadolu'ya rahatça kuvvet geçirebilmeliydi. Oysa İstanbul, Rumların elinde bulunduğu müddetçe bu rahatlık mevcut değildi⁸.

Osmanlı İmparatorluğu, deniz ticaretini geliştirmek ve boğazlara hakim olmak için mutlaka İstanbul'u fethetmeliydi. Burayı alarak Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirebilir ve Akdeniz ticaretinde söz sahibi olabilirdi⁹. İstanbul'un fethiyle kuzey ve doğu Avrupa'dan gelen ticaret yolları ile Karadeniz - Akdeniz arasındaki su yollarının denetimi de Osmanlıların eline geçeceği gibi Osmanlı Devleti ticarî ve ekonomik bakımdan güçlenecekti. Bizans İmparatorluğu, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü bozuyor, Osmanlılara karşı Hristiyan Batı alemini Haçlı Seferleri için tahrik ediyordu. Saltanat iddiasında bulunan Osmanlı şehzadelerini koruyup destekleyerek, devleti devamlı bir iç savaş tehdidinde bulunuyordu. İstanbul fethedilirse bütün bu olumsuzluklar ortadan kalkacaktı. Ayrıca İstanbul'un alınmasıyla Bizans İmparatorluğu'na son verilecek ve Bizans'tan kuvvet alarak yaşayan Mora Despotluğu ile Trabzon Pontus Rum Devleti gibi siyasî teşekküller de sona erecekti.

İstanbul'un fethiyle Katolik ve Ortodoks kilisesi birbirinden ayrılacak ve Hristiyan alemi de birleşmemiş olacaktı. Böylece Fatih hiçbir zaman birleşmeyi arzu etmemiş olan Rumların da minnetini kazanmış olacaktı. Çünkü uzun zamandan beri Bizans'ta Roma kilisesi ile Ortodoks kilisesinin birleştirilmesi meselesi önemli bir hal almıştır. Bizans imparatorları, Roma kilisesi kanalıyla Avru-

⁶ Pars Tuğlacı; *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, 1985, s.152.

⁷ Zuhuri Danişman; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.IV, İstanbul, 1965, s.105.

⁸ Nihat Tahiroğlu; *İstanbul İl Yıllığı*, İstanbul, 1973, s.24.

⁹ Faruk Kurtuluş; *Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi*, İstanbul, 1953, s.19.

pa Hristiyan aleminin yardımını görebilmek için Ortodoks kilisesi ile Roma kilisesinin birleştirilmesini istiyorlardı. Halkın birleşme fikrini reddetmesine rağmen imparator Konstantin, Batı'nın yardımını temin edebilmek ümidiyle Papalık ile anlaşarak birleşmeyi ilan etmiştir. İstanbul'un alınmasıyla Fatih bu birleşmeye darbe vuracaktı¹⁰. Türk-İslam alemi için Hz. Muhammed'in şu hadisi İstanbul'un fethedilmesinde önemli bir sebep olmuştur: "**İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan ve onun askeri ne güzel askerdir**"¹¹. Bu hadis, Emevi, Abbasi ve Osmanlı devirlerinde müslümanları İstanbul fethine şevklendirmekte çok büyük amil olmuş, büyük siyasî ehemmiyeti olan İstanbul seferlerine dinî bir aşk eklenmiş, böylece zaferin ilahi bir vaat olduğu inancı doğmuştur¹². Fakat İstanbul, Emeviler ve Abbasiler zamanında kuşatıldıysa da alınamamıştır. Hz. Peygamber, İstanbul'un fethini ve fethi başaracak orduyu kutsal ilan etmiştir. Fatih Sultan Mehmet de bu kutlu ilanı gerçekleştirip hadise mazhar olmak istemiştir¹³.

2 – Bizans ve Avrupa açısından önemi

İstanbul, bütün Hristiyanlık aleminin kalesi durumundaydı. Çünkü Hristiyan alemi için önemli dinî merkezlere hakim bulunan Bizans'ın payitahtı burasıydı. Bu da Bizans'ı Hristiyan aleminin lideri, İstanbul'u ise Hristiyanlığın merkezi durumuna getiriyordu. Bizans, İstanbul'un dinî durumunu çok iyi değerlendirmiştir. Bu sebeple Batı Hristiyan alemini yanına çekmek için Roma ve Katolik kiliselerinin birleştirilmesi fikrini ortaya atarak Papalık ile anlaşmıştı. İstanbul, Bizans'ın elinde kaldığı müddetçe bu amacı gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bizans, yerini sağlamlaştırmak ve Türklere karşı güçlü bir duruma gelmek için İstanbul'u askerî bir üs olarak kullanmıştır¹⁴.

İstanbul Hristiyanlık tarihinde dinî yönden değil siyasî yönden önemlidir. Zira bu şehir Hristiyanlık tarihinde İznik, İskenderiye, Antakya ve Roma gibi havariler tarafından ziyaret edilip kilise kurulan ve bu sebeple de kudsîyet kazanan bir şehir değildir¹⁵.

Selçukluların Anadolu'da, Osmanlılar'ın Rumeli'de yerleşmelerinden itibaren Batılı devletlerin hazırladığı ardı arkası kesilmeyen haçlı seferleri de İstanbul'da hazırlanıyordu. Bizans için askerî bakımdan da son derece önemli olan İstanbul Boğazı, Bizanslıların elinde kaldıkça Osmanlı Devleti'nin güvenliği her zaman tehlikede olacaktı. Diğer taraftan deniz yoluyla gelebilecek bir haçlı ordusunun Bizans toprakları üzerinde ve Rumeli'de de Türkleri arkadan vurmaları mümkündü¹⁶. Ayrıca İstanbul'un Bizans'ın elinde kalmasıyla Osmanlı Devleti'nin Asya ve Avrupa'daki topraklarının birleşmesine engel oluyor ve böylece

¹⁰ Z. Danişman; *a.g.e.*, s.100-101.

¹¹ Alphonse De Lamartine; *Osmanlı Tarihi*, (Çvr. Serhat Bayram), İstanbul, 1991, s.252.

¹² Osman Turan; *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, C.II, İstanbul 1981, s.368

¹³ Yılmaz Öztuna; *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, C.II, İstanbul, 1983, s.454

¹⁴ İ. Miroğlu; *a.g.e.*, s.210

¹⁵ O. Turan; *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.I-II, İstanbul, 1981, s.364.

¹⁶ İ. Miroğlu; *a.g.e.*, s.209

Osmanlı Devleti Balkanlarda güçlenemiyordu. İstanbul kara ve deniz ticaret yollarının üzerinde bulunması sebebiyle ekonomik bakımdan da büyük önem taşıyordu¹⁷.

İSTANBUL'UN FETHİNDEN SONRAKİ DEĞİŞMELER

1 – Demografik değişme ve imar faaliyetleri

İstanbul şehrini alan Fatih ilk iş olarak şehrin nüfus sorununa el atmıştır. O zamanlar İstanbul'un nüfusunun 30-40 bin civarında¹⁸ olduğu tahmin edilmektedir. Şehrin Bizans çağında gittikçe azalan nüfusunu takviye için diğer Osmanlı illerinden ya da Fatih döneminde ele geçirilen yörelere hükümler yollanarak arzu eden muhtelif sanat erbabının nakilleri emr olunmuştur¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kim kendi arzusuyla gelerek İstanbul'da oturmaya razı olursa tuttuğu o mülke sahip olacaktı. Bunun ilan edilmesi üzerine bir çok kişi İstanbul'a yerleşmiştir²⁰. Nakil işini herkesin arzusuna bırakılması müspet bir netice vermediğinden bunun üzerine arzuya bırakılmayarak zengin ve iş ehli olan her zümreden muhtelif şehir ve kasabalardaki Türklerin aileleriyle birlikte derhal İstanbul'a nakledilmeleri emredilerek bu sayede Anadolu'dan bir çok sanatkâr başkente gönderilmiştir²¹. Ayrıca fethedilen Hristiyan ülkelerinden alınan esirler getirilerek İstanbul etrafındaki köylere yerleştirilerek arazi işlettirilmişdir²². **Bu şekilde yapılan nakil işinden başka buldukları memleketin asayişine hâlel vermek suretiyle devleti gaileye sokan bazı şehirlerin halkından bir kısmı da İstanbul'a tehcir edilmiştir.** Konya, Karaman ve daha sonra Aksaray şehir ve kasabalarındaki halktan bir kısmının nakli bu şekilde olmuştur. Bu şehirlerin dışında Edirne, Bursa, Gelibolu ve Filibe'den de Türkler nakledilmişlerdir²³.

Fatih, fethettiği bazı yerler halkından olan Hristiyanları kendilerine sadece imparatorluklarını değil dinlerini ve vatanlarını da vereceğini vaat ederek İstanbul'a nakil ettirmiştir²⁴. Mesela; Sırbistan, Mora, Bosna ile eski-yeni Foçalılardan bir kısmını ve Taşoz, Semadirek, Midilli ve Kefe halkından bazıları İstanbul'a naklettirmiştir. Bu naklolunan Hristiyan halkın yerlerine de Türkler gönderilerek oralara da Müslüman halk yerleştirilmiştir²⁵. Fetihten sonra İstanbul'a çeşitli çevrelerden getirilen halkın yerleştirildiği yerleri şu şekilde belirtebiliriz.

Rumeli'den, Üsküp'ten gelenler Üsküplü mahallesine, Yenişehir'den gelenler Yenimahalle'ye, Mora Rumları Fener Mahallesine, Edirne'den 50 Yahudi Tekfur Sarayı çevresine, Anadolu'dan Konya Aksaraylıları Aksaray'a, Akka,

¹⁷ N. Tahiroğlu; *a.g.e.*, s.24.

¹⁸ Yaşar Yücel; "Reformcu Bir Hükümdar Fatih Sultan Mehmet", *Belleten*, C.LV, 1 Nisan 1991, Ankara, s.85.

¹⁹ Sina Akşin, Metin Kunt; *Türkiye Tarihi II*, İstanbul, 1993, s.80.

²⁰ P. Tuğlacı; *a.g.e.*, s.156.

²¹ İ. H. Uzunçarşılı; *a.g.e.*, s.154.

²² P. Tuğlacı; *a.g.e.*, s.156.

²³ İ. H. Uzunçarşılı; *a.g.e.*, s.154.

²⁴ Alphonse De Lamartine; *İmparatorluk*, C.II., (Çvr. M.R. Uzman), İstanbul, s. 477.

²⁵ İ. H. Uzunçarşılı; *a.g.e.*, s.154.

Gazze ve Rumeli'den gelenleri Tahtakale'ye, Arnavutlar Silivri kapısına, Safed'den gelen Yahudiler Hasköy'e, Anadolu Türkleri Üsküdar'a, Amasya, Karaman, Tokat, Sivas ve Bayburt'tan gelen Ermeniler Sulumanastır'a, Lange, Yenikapı, Kumkapı ve Hasköy'e, Karamanlı Hristiyanlar Yedikule'ye, Manisalılar Macuncu Mahallesi, Eğirdir ve Emekdereliler Eğrikapı'ya, Bursalılar Eyüp Sultan'a, Konyalılar Küçük Karaman'a, Karamanlılar Büyük Karaman'a, Türeliler Vefa'ya, Çarşamba Ovalılar Çarşamba'ya, Kastamonulular Kazancı Mahallesi, Trabzonlular Beyazıt Cami çevresine, Gelibolulular Tersaneye, İzmirliiler Büyük Galata'ya, Avrupalılar Küçük Galata'ya, Samsunlular Tophane'ye yerleştirilmişlerdir.

İstanbul'un ilk mahalleleri adlarını oraya yerleştirilen fetih gazilerinden almışlardır. Bu arada yabancılara ilişkin adlar da konulmakta idi²⁶. 1477 yılında İstanbul'un o zaman ki nüfus dağılımı şöyledir:

Milletler Aile sayısı

Müslüman	9.486
Rum-Ortodoks	3.743
Yahudi	1.647
Ermeni	434
Karaman'dan gelen Rumlar	384
Galata ahalisi	332
Diğer gayrimüslimler	267
Çingeneler	31

TOPLAM 16.324²⁷

Türklerin eline virane bir halde geçmiş olan Konstantiniyye şehrinin mimarı ve bütün medeni şehir tesislerinin başarılması yine Fatih'e dayanır²⁸. Fatih, İstanbul'un harap olan yerlerini yeniden imar ve yeni binalar inşa ettirirken buralara da esirlerden çok miktarda amele kullanmış, o devre göre oldukça önemli sayılabilecek bir gündelik vermek suretiyle bir taraftan onların vergilerini ödeyebilmelerini öte taraftan da geçimlerini sağlamalarını düşünmüştür²⁹.

Şehrin ilk onarım işlerine yıkılan surlardan başlanmıştır. Gerek padişahın emirleriyle ve gerekse kudreti olanların çalışmalarıyla şehrin çeşitli çevrelerinde cami, medrese, imaret, han, hamam, darüşşifa gibi yapılar yükselmeye başlamıştır. Padişah saray yapımına da önem vermiş ve ilk yaptırdığı sarayda oturmayı

²⁶ N. Tahiroğlu; *a.g.e.*, s.30.

²⁷ Halil İnalçık ;?

²⁸ Semiha Ayverdi; *Boğaziçinde Tarih*, İstanbul, 1996, s.23.

²⁹ Selahattin Tansel; *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi Faaliyeti*, Ankara, 1985, s.106.

uygun bulmayarak bugünkü Topkapı Sarayı'nı "*Saray-ı Cedid-i Amire*" adıyla yaptırmıştır³⁰.

Fatih 1459 yılında tüm büyük devlet ricalini toplayarak şehrin çeşitli yerlerinde vakıflarla, imar merkezleri meydana getirmelerini istemiştir³¹. İstanbul'da islamî bir yaşayışın asgarî koşullarına da önem vererek Ayasofya'dan başka bazı kilise ve manastırları da kendisi ya da devlet adamları ile komutanlar camiye ve mescide çevirmişlerdir. Böylece İstanbul'da yerli Hristiyanlarla fetihten sonra yerleşecek müslüman Türklerin bir arada yaşamalarına izin verilmiştir³².

2 – İlmî faaliyetler

Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı ilim ve fikir hayatına yeni boyutlar kazandırmıştır. Padişahın devrin ulemasıyla münasebetleri İslam dünyasının o zamanın en meşhur memleketleri olan Semerkand, Buhara, Kahire, Şam, Bağdat'tan alimleri davet etmesi dikkate değer gelişmelerdir. Fatih külliyesi içerisinde yer alan Sahn-ı Seman medreseleri asırlar boyu devlete en üst seviyede hizmet veren sayısız alim, hukukçu, eğitimci ve aydın yetiştirmiştir³³.

İmparatorluğun en yüksek ilmî müessesesi olarak yaptırılan Sahn-ı Seman medreselerinde yüksek dinî ilimlerle beraber aklî ve naklî ilimler (tıp, astronomi, matematik) okutulması onda liberal düşünceye saygının derinliğini göstermesi yönünden de son derece önem taşımaktadır³⁴. Fatih külliyesinin her yönüyle bizzat ilgilenen padişaha devlet programları konusunda tanınmış astronomi alimi Ali Kuşçu ile sadrazam Mahmut Paşa yardımcı olmuşlardır. Külliye arazi ve kira getiren binalardan oluşan çok zengin gelir kaynakları tahsis edilmiş, Fatih 1453'te fethi müteakip ilim hayatına bir ara çözüm olmak üzere önce 8 kiliseyi medreseye çevirmiş ayrıca Ayasofya Medresesi'ni teşkil etmiştir³⁵.

3 –Yönetim açısından değişimler

Fatih Sultan Mehmet, Türklerin şimdi İstanbul adını verdikleri Konstantinopolis'in fethinin getirdiği prestij ile merkezleşmiş, imparatorluğu mutlak hükümdarı canlandırılmış Roma ve halifelik imparatorluklarının imparatoru olmuştur. Bunun dünya çapında sonuçları ortaya çıkmıştır. İlk adım, egemen bir siyasal güç olan Türk soylularını ve tahta göz diken Osmanlı ailesi üyelerini ortadan kaldırmaktı. Hem zaten II. Mehmet uzun zamandan beri Türk soylulara ve özellikle Çandarlı ailesine karşı harekete geçmek istiyordu. 1446'da tahttan indirilmesinin suçunu Çandarlı Halil Paşa'ya yüklüyor ve onun sürekli olarak İstanbul'u fetih düşüncesine karşı çıkmasını içine sindiremiyordu. 1 Haziran 1453'te fetihten iki gün sonra Çandarlı Halil Paşa fethi karşı çıkmak ve Bizanslı-

³⁰ N. Tahiroğlu; *a.g.e.*, s.28.

³¹ Y. Yücel; *a.g.e.*, s.86.

³² İlhan Tekeli; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.V, İstanbul, 1994, s.328.

³³ Mehmet İpşirli; "Fatih Medreseleri", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Mayıs, 1994, İstanbul, s.26.

³⁴ Y.Yücel; *a.g.e.*, s.86.

³⁵ M. İpşirli; *a.g.e.*, s.27.

lardan rüşvet aldığı gerekçesiyle veziriazamlık görevinden alınmıştır. Yerine devşirme sınıfından Zağanos Paşa'nın getirilmesiyle merkezî *hükümetin en önemli mevkilerinin sultanın kölelerine ayırma geleneği* başlatılmış oldu. Tımarların ve özellikle özel mülklere büyük ölçüde el konulması sonucu büyük Türk aileleri kısa zamanda güçsüz duruma düşürüldüler. Bunların malları devşirmelere verilerek devşirmeler hızla iktidara yükseldiler. Veziriazam, hükümette sultanın mutlak temsilcisi olmuştur. Yönetici sınıf içerisinde sözüne kesin olarak boyun eğilecek ikinci kişi idi. İmparatorluk mührü onda bulunurdu. Kendisine verilen gelir kaynakları ve tımarlarla veziriazam Osmanlı sultanından sonra maddî açıdan da ülkenin en zengin insanı durumuna getirilmiştir.

Sultan Mehmet yeniçerilerin bağlılıklarını sağlamak için kendi kölelerini komutan olarak atadı ve daha önceki siyasal çatışmalara karışmamış olan yeni birlikler yarattı. Devşirme düzenini geliştirerek gerekli insan gücünü topladı. Böylece güçlü ve kendisine bağlı bir veziriazam ve yeniçeri ordusuyla Fatih, tüm uyrukların üzerinde kesin bir otorite sağlamış oldu. Bazı idarî önemli görevleri veziriazam alıp diğerlerini (dinî, malî ve idarî hiyerarşiyi denetleyen) kazasker, defterdar ve nişancıya vermiştir.

Fatih, Türk soyluları yok sayarak yerine devşirmeleri geçirmek istemediği için Türk soyluları da tamamen ortadan kaldırmamıştır. Pek çok soylu aile malları ve mülkleriyle memurluklarını korumuşlar devşirmelerle eşit duruma gelmişlerdir. Türk aristokrasisi ile devşirmeleri birbirine karşı dengede tutan Fatih böylece her iki tarafın bağlılık ve desteğini garantiye almıştır³⁶.

4 – Ekonomik ve ticarî açıdan değişimler

Osmanlı Devleti'nin ticarî ve ekonomik alanda uyguladığı politikanın hedefi yalnız Avrupalıların siyasî hakimiyetine son vermek değil ve aynı zamanda ekonomik bakımdan da üstünlüklerine son vermek şeklinde planlanmıştı. Gümrük tarifelerinde Fatih'le birlikte büyük değişiklikler yapılarak o güne dek % 2 gibi olan vergi % 4'e çıkarılmış, ayrıca kapitülasyonlardan yararlanma izni verilen yabancılar için % 5 olarak saptanmıştı. Fatih devrinde hızlı bir şekilde büyüyen İstanbul, Fatih'ten sonra beynelmilel ticaret merkezleri haline gelen ve gittikçe büyüyen Bursa, Edirne ve Gelibolu ekonomik canlanmanın delilleridir. Bölgeler arası ticarete Osmanlı tebaası olan müslüman Türk tüccarlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudi ve İtalyanların yerini almıştır³⁷.

Fatih, Bizanslılar döneminde Avrupalılara tanınan ayrıcalıklı ticarî durumu sona erdirdi. Sultan Mehmet'in hükümdarlığında İstanbul, Edirne ve Bursa sanayi ve ticaret merkezleri olarak yerlerini alarak genel refaha katkıda bulundular. Ancak yapılan ekonomik gelişme, imar çalışmaları, kurulmakta olan yeni hükümet yapısı ve ordu için gerekli paraların sağlanmasına yeterli değildi. Fatih malî kaynak bulmak için giderek artan radikal, ekonomik önlemlere başvurdu,

³⁶ Stanford Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I, (Çvr. Mehmet Harmancı), İstanbul, 1982, s.92-93.

³⁷ Y. Yücel; *a.g.e.*, s.84-85.

arzuladığı yakın hedefleri ele geçirdi; ama bu süreç içinde canlandırmak istediği ekonomik gelişmeyi dağıtmış oldu. Paranın değerini düşürdü.

Fatih hükümdarlığının bir parçası olarak hükümdarlıktaki bütün servet üreten mallardaki sahiplik hakkını zorla korudu. Daha önceden devlete ait olan sonradan özel mülkiyete ve vakıflara, topraklara ve diğer mallara el konuldu. Yalnız en geçerlileri devlet denetiminin dışında kalacak şekilde bütün tapu kayıtları gözden geçirildi³⁸.

FETİHTEN SONRA FATİH'İN GAYRİMÜSLİMLERE KARŞI İZLEDİĞİ SİYASET VE MİLLET SİSTEMİ

Bir devletin temel unsurlarından biri de insandır. Osmanlı Devleti'nde bu unsuru çeşitli ırk ve dinlere mensup kişiler oluşturmuşlardı. Bu kişiler etnik kökenleri dikkate alınmadan sadece mensup oldukları din veya mezhep esasına göre gruplandırılmışlar ve böylece müslüman, hristiyan, yahudi gruplar toplu olarak insan unsurunu meydana getirmişlerdir.

İslam hukukuna göre; müslüman olmayan ve İslam topraklarında halifenin güvencesinde dinlerini muhafaza ederek yaşamlarını sürdürebilen ehl-i kitap kişilere zımmî adı verilirdi. Fethedilen topraklarda yetişmiş bulunan farklı din ve kültüre mensup bu kişiler bir akde dayanarak zımmî adını alır. Sosyal ve ekonomik ilişkilerini İslam hukukunca kuralları belirlenen bir hukukî statü içerisinde sürdürürlerdi. Zımmîler, müslüman olmadıkları için onlara şer'î hükümler uygulanmaz, müslümanlardan farklı olarak yönetilir ve farklı hukuka tabi olurlardı. Bu toplulukların kendi sosyal ve dinî hayatlarını düzenlemelerine belli sınırlar içinde izin verilirdi. İslam topraklarında kendilerine tam bir hoşgörü gösterilen zımmîler, kendi dinî inanış ve geleneklerini sürdürmekte serbest oldukları gibi, İslam özel hukuku sadece müslüman olanlara uygulandığından dolayı özel hukuk açısından da kendi toplulukları içinde geçerli olan dinî hukuklarına tabidirler. Zımmîlerin özel hukuk, usul hukuku ve ceza hukuku açılarından olduğu kadar bazı sosyal kurallarla da müslümanlardan ayrıldıkları görülmektedir. Örneğin; elbiseleri Müslümanların kinden farklıdır. Dinî ayinlerini müslümanları rahatsız etmeyecek şekilde yaptıkları gibi ata binemez, silah taşıyamaz ve asker olmama kuralı da vardır³⁹.

Osmanlı Devleti'nde müslümanlara ve zımmet kurumuna uygun olarak "zımmîler" vardı. Osmanlı egemenliği altındaki zımmîler mezhep ya da dinlerine göre Osmanlı yönetimi tarafından gruplandırılmış ve bu gruplara millet adı verilmiştir. O halde "*millet*" Osmanlı Devleti'nde dinî toplulukların ismidir. Osmanlı Devleti'nde Rum Milleti, Ermeni Milleti, Yahudi Milleti vardır. Rum ve Bulgarlar eğer Ortodoks iseler Rum milletinin üyesi sayılırken Ermeniler, Protestan ya da Katolik oluşlarına göre farklı milletlere bölünmüşlerdir.

³⁸ S. Shaw; *a.g.e.*, s.96.

³⁹ Gülnihal Bozkurt; *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, Ankara, 1989, s.1-8.

Hakim ve yönetici sınıf olan Türkler müslümandılar ve kendilerini Osmanlı olarak adlandırmışlardı. Zimmîlerin uluslarına göre ayrımları XIX. yy ortalarına kadar söz konusu olmadığı gibi Türkler ve Arapların ulusçuluk bilincine varmaları daha sonraları ancak XX. Yüzyıl başlarında gerçekleşebilmiştir. Temelinde İslamî esaslara bağlılık yatan ve Osmanlı Devleti'nin yöneticileri tarafından idare kolaylığı sağlama amacıyla geliştirilerek orijinal bir kurum haline dönüştürülen millet sisteminin tarihi Osmanlı Devleti'nde II. Mehmet'e kadar gider. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra Rum kilisesine din ve özel hukuk işlerinde özerklik vermiş ve Rum milletine seçtiği patriğe, cemaatini idare için gerekli yetkileri kullanma imtiyazını tanıyarak onu tüm Ortodoksların başına getirmiştir. Sonradan aynı imtiyazlar Ermeni ve Yahudi topluluklara da tanınmıştır. Bu toplulukların başında bulunan İstanbul, Rum ve Ermeni Patrikleri ve İstanbul Hahambaşısına topluluklarını yönetme masrafları için vergi toplama hakkı verilmiştir. Her milletin yargı, maliye, eğitim örgütleri vardı.

Millet sistemi ile zimmîlere bir yandan din ve özel hukuk işlerinde büyük ölçüde müsamaha gösterilirken bir yandan da müslümanlardan ayrılmaları sağlanarak böylece toplumdaki dinî hassasiyet de korunmuştur. Millet sistemi ile Osmanlı toplumunda ehl-i zimmet ve müslümanlar yan yana ve aynı devletin hükümlerinde ama farklı hukuk düzenlerine bağlı olarak yaşamışlardır. Devletin güçlü zamanlarında iyi işleyen millet sistemi, devlet zayıfladıkça yıkılmayı hızlandıran en önemli nedenlerden bir olmuştur. Uyanmaya başlayan ulusçuluk duyguları doğal olarak ulusal devlet isteğini gündeme getirmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nde millet sözcüğü artık anlam değiştirerek bugünkü kavramı çizmeye başladı. Sırp, Rum, Romen, Bulgar, Ermeni, Arnavut ve Araplar ulusal duygularla ayaklandılar. Batı ülkeleri kendi uyruklarına Osmanlı Devleti'nin tek yanlı bağış olarak verdiği kapitülasyonlardan veya ikili anlaşmalardan doğan imtiyazlardan zimmîleri de yararlandırmaya başladılar. Fransa ya da Rusya kutsal yerlerle ilgili olarak verilen himaye hakları bu ülkelerin baskısıyla zimmîlere de teşmil edildi. Zimmîler bu anlaşmalara dayanarak millet ya da uyruk değiştirmeye başladılar.

1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'na dayanarak Ortodoks milleti üzerinde himaye hakkı iddia eden Rusya'yı, Katolikleri savunan Fransa, protestanlığı savunan İngiltere ve Amerika izlemiştir. Böylece sorun uluslararası bir görünüm aldı. XIX. Yüzyıla kadar saf, dinî karakter taşıyan milletler artık ulusçu idealle bölünmeye başlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan zimmî gruplara baktığımızda;

a-Rum Patrikleri: Fatih İstanbul'u aldığı anda tüm Bizanslıların günlük hayatlarını eskisi gibi sürdüreceklarını ve dinlerinin icaplarını yerine getirmekte serbest olduklarını bildirerek boş bulunan patriklik makamına kendi dinlerine ve geleneklerine uygun olarak bir patrik seçmelerini emretti. Şehirdeki Rum din adamları kendi törelerine uygun olarak Scholarius'u "**Gennadios**" unvanıyla patrik seçtiler. Fatih Rum Ortodokslarının dinî şefi olarak Gennadios'u onaylayarak O'nun kendisinden önceki patriklerin yetkilerine sahip olduğunu belirtmiştir. Ortodoksların dinî mahkemeleri olacaktır. Mahkemenin üyeleri ruhban-

dır. Patrikliğe ekonomik imtiyazlar verildiği gibi patrik kendi cemaatine yönelik vergi koyabilecektir.

Balkanlardaki bütün Slav halklar, Rum-Ortodoks kilisesi altında birleştirildiği gibi Havariyun kilisesini de patriğe verdi. Sonradan patriğin müracaatı üzerine S.T. Vierge de Pamma Carisdos kilisesi patrikhane kilisesi oldu. Bu kilise Rumeli, Anadolu, Mısır, Suriye, Filistin ve Rus Ortodokslarının ruhanî ve idarî merkezi haline getirildi. Bulgar kilisesi ise 870'ten itibaren Ortodoks kilisesine bağlıydı. Ortodoks kilisesi patriğin dinî ve idarî otoritesine bağlı olarak Rum milleti adı altında düzenlendi.

b-Yahudi Hahambaşılığı: Fatih devrinde aynı şekilde yahudiler de hahambaşının başkanlığında millet olarak düzenlendiler. Rum Ortodoks patriğine verilen yetkiler hahambaşına da tanındı. İlk Hahambaşı Moş Kapsarı'dır. Daha önce Sultan Orhan Bursa'da bir mahalle ve sinagog yapımına izin verdi. Fatih'ten sonraki devirlerde çeşitli ülkelerden ve özellikle, İspanya, Portekiz, Fransa, İtalya'daki katliamlardan kaçıp kurtulabilen yahudiler, Hristiyan Avrupa'dan çok daha iyi şartlarda yüzyıllarca rahat yaşadıkları Osmanlı topraklarına göç ettiler. Pek çok Avrupa yahudisi Filistin, Suriye ve Mısır'a yerleşti. Yavuz Mısır'ı fethettiğinde oradaki "reis" olarak adlandırılan dinî başkanlarının yetkilerini kaldırarak İstanbul'a bağladı. Hahambaşı böylece ülkedeki tüm yahudileri temsil etmeye başladı.

c-Ermeni Patriği: Ermeni Patrikhanesi ise yine Fatih tarafından 1461'de kuruldu. Bursa metropoliti Ovakim patrik olarak seçildi. Yahudi ve Rumlara tanınan yetkiler ona da verilerek Süryani, Habeş ve Kıptî kiliseleri de bu patriğe bağlandı. Ermenilere ait iki bağımsız kiliseden biri olan ve Kudüs'te bulunan patriğe de Yavuz'un Mısır seferi ile diğer Ermenilere tanınan haklar verildi⁴⁰.

FETHİN TÜRK VE DÜNYA TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

1 –Türk ve İslam Dünyası açısından önemi

İstanbul'un fethi bütün Türk tarihinin en önemli hadiselerinden birini teşkil ettiği gibi Malazgirt'i bile geride bırakmakta ve tarihte Türk Milletine nasip olmuş en şerefli hadise olarak sayılmaktadır⁴¹. Bu fetih Osmanlıların Avrupa'daki en büyük engellerinden birini ortadan kaldırmış, Osmanlı ordularının bütün Avrupa'yı fethetmemeleri için bir sebep kalmamıştır⁴².

İstanbul'un Türklerce alınması sonucu Ortaçağ kapanmış, bir yenisi olan Yeniçağ insanlığa açılmıştır⁴³. Avrupa'da Tuna ve Sava ırmaklarına, Asya'da Fırat ve Toroslar'a kadar yayılan memleketleri zaptedip, çok genişleyen ve iki kıtanın birleştiği yerde Doğu Roma imparatorlarının payitahtını fethederek, bu iki parçayı birbirine birleştiren Osmanlı Devleti, artık gerçekten bir imparatorluk

⁴⁰ G. Bozkurt; *a.g.e*, s. 9- 14.

⁴¹ Y. Öztuna; *a.g.e*, s.454

⁴² Ahmet Efe; *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Ankara, 1990, s.129.

⁴³ E.Roytson Pike- Ronal Seth; *Dünyamızı Değiştiren 100 Büyük Olay*, (Çvr. P. Gülen- Ömür Arıt), İstanbul, 1970, s.78.

olmuştur. İstanbul'u aldığından dolayı kendisine “**Fatih**” unvanı verilen II. Mehmet zamanında Osmanlı İmparatorluğu tamamen kurulmuştur.

Türklerin İstanbul'u fethetmeleri ile, 1000 sene kadar sürmüş olan Doğu Roma İmparatorluğu ortadan kalkmıştır⁴⁴. İstanbul'un Türklere geçmesi ve Bizans Devleti'nin yıkılması üzerine Bizans'tan kuvvet alarak yaşayan Mora Despotluğu ve Trabzon Pontus Devleti gibi siyasî teşekküllerin de hayatı sona ermiş, Balkanlarda ve Anadolu'da devletin emniyeti sağlanmıştır. Fatih, devletin siyasî gelişmesine paralel olarak, ticareti artırmış, ekonomik durumu kuvvetlendirmiş, ilim ve sanatın her kolunda ilerlemeler olmasını sağlamıştır. İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesinin en mühim sonuçlarından biri de Türk denizciliğinin kuvvetlenmesidir. İstanbul'u denizden korumak, Boğazlara hakim olmak ve deniz ticaretini ellerinde tutmak isteyen Türkler, bu fetihle kısa zaman içinde donanmaya kuvvet vererek Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirmişlerdir. Bilgili ve cesur denizcilerin idaresindeki kuvvetli donanmaları ile de bütün Akdeniz'e hakim olmuşlardır⁴⁵. Kuzey ve Doğu Avrupa'dan gelen ticaret yolları ile Karadeniz ve Akdeniz arasındaki su yollarının denetimi de Osmanlıların eline geçmiştir.

İstanbul'un fethi İslam dünyasında da “**Feth-i Mübin**” olarak isimlendirilmiştir. İslam'ın şan, şeref ve yüceliği yeniden ilan edilmiş ve fethin şerefine çok büyük şenlikler ve gösteriler yapılmıştır. İslam aleminin bu derece sevince boğulmasının dinî sebepleri çok derinlerdedir. Çünkü İstanbul, Müslümanlar için bir ideal olmuşsa da Emeviler ve Abbasiler zamanında alınamamıştır. Hz. Muhammed, İstanbul'un fethini ve fethi başaracak orduyu saadetle ilan etmiştir. Böylece İstanbul'un fethi bütün Türk ve İslam tarihinin en mühim olayını teşkil etmiştir⁴⁶.

Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra kendisini Roma İmparatorluğunun yegane meşru varisi saymıştır. Nitekim, 1466'da bir Rum alimi Fatih'e “**Romalılar ve Dünyanın İmparatoru**” unvanını vermiş ve şu sözleri söylemiştir: “*Kimse şüphe etmesin ki sen Romalıların imparatorusun, imparatorluk merkezini hukuken elinde tutan kimse imparatordur. Roma İmparatorluğunun merkezi de İstanbul'dur.*” Çağdaş batılı yazar ve sanatçılar da ona aynı görüşle bakmış ve aynı şekilde hitap etmişlerdir⁴⁷.

Fatih, İstanbul'un fethiyle veziriazam Çandarlı Halil Paşa'yı azledip, sonra da idam ettirmiştir. Çandarlı Halil Paşa, Osmanlı tarihinde idam edilen ilk veziridir. İdamın sebebi tarihçilere göre Halil Paşa'nın Bizanslılardan rüşvet alması ve İstanbul'un fethine karşı çıkması gibi rivayetler varsa da bu rivayetlerin doğru olma ihtimali şüphelidir⁴⁸.

⁴⁴ M. Tefik; *Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı Türk Tarihi*, İstanbul, 1931, s.25-26.

⁴⁵ N. Kurtuluş; *a.g.e.*, s.19.

⁴⁶ Y. Öztuna; *a.g.e.*, s.454.

⁴⁷ Y. Yücel; *a.g.e.*, s. 80.

⁴⁸ Mehmet Açıkgözoğlu; *İslam Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1977, s.216.

2 – Bizans ve Avrupa tarihi açısından önemi

İstanbul'un Türkler tarafından fethi neticesinde yaşayışı ile, düşünüşü ile, ihtirasları ve taassubu ile 1000 yılı dolduran bu Avrupa orta zamanları kapanmıştır. 1000 yıl yaşamış olan Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sona ermiştir. İstanbul'un fethiyle Batı alemi, Doğu'dan ümidini kesmiş, Doğuyla yaptığı ticarî münasebetlerden elde ettiği menfaatlerini başka sahalarda aramak zorunda kalmış, kendisine kapanan Karadeniz ve Doğu Akdeniz yolları yerine başka deniz yolları bulmayı tercih etmiştir⁴⁹.

İstanbul'un fethi ile Katolik-Ortodoks ittifadı yani Hristiyan aleminin birliği de bir hayal olmuştur⁵⁰. İstanbul'un fethedilmesi Avrupa'da az bir ilgi uyandırmıştır. Osmanlıların, Hristiyan dünyasının en önemli merkezlerinden birini ellerine geçirmeleri Avrupa'da hiç bir dehşet ve acıma duygusu uyandırmamıştır⁵¹. Çünkü Avrupa ülkelerinde koyu dinî tutuculuğun yerini yavaş yavaş aklın almaya başlaması bazı devletlerin siyasî olaylar ve iç sorunlarla uğraşmaları sebebiyle İstanbul'un fethi, Batıda fazla tepki yaratmamıştır⁵².

Papanın, İstanbul'un fethi üzerine Osmanlılara karşı bir harekât hazırlamak gibi düşüncesi bulunmaktadır. Bu harekâta yanına yardımcı olarak Arnavutluk Beyi İskender Bey ile Macar Krallığı eski naibi Hunyadi Yanoş'u yanına almak için faaliyetlerde bulunmuş, Mukaddes Roma-Germen İmparatoru III. Friedrich de Türklerle karşı bir haçlı seferi hazırlanması için Roma'da bir toplantı yapılmasını istemiş, Napoli Krallığı ile Venedik Cumhuriyeti de yapılması düşünülen bu sefere kuvvet ve para vereceklerini bildirmişlerdir. Fatih'in zorlaması üzerine Sırbistan'dan kaçmış olan Georgije Brankovic de bu faaliyetlere katılmıştır. Fakat bütün bu hareketler olumlu bir sonuç vermemiş, Türk'ün ezici kuvvetinden çekinen devletler bu teşebbüsten vazgeçmişlerdir⁵³.

İSTANBUL'UN FETHİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

İstanbul'un fethi Avrupa tarihinin de en önemli olaylarından biri sayılır. Fethin çağdaşı olan Hristiyan yazarlardan günümüz yazarlarına kadar Avrupalılar, İstanbul'un fethini ve Bizans'ın düşmesini çeşitli şekillerde değerlendirmişlerdir⁵⁴.

Asya tarihinin büyük uzmanı *Rene Grousset*, "Osmanlı Türkleri sonunda Roma İmparatorluğu'nun fethi misyonunu başardılar. Çünkü birbirini izleyen çok büyük hükümdarlara sahip olmak şansına erdiler. Osmanoğulları düşmanlarıyla kıyas kabul etmez askerlik dehâsı taşıyorlardı ne istediklerini biliyorlardı. Fetihden gayri hiç bir ülkü taşımıyorlardı. Sonunda müstesna bir hanedan olan Osmanoğulları, Hz. Peygamber'in seferlerindeki kutsal amacı asırlar sonra can-

⁴⁹ Z. Danişman; *a.g.e.*, s.108.

⁵⁰ Y. Öztuna; *a.g.e.*, s.456.

⁵¹ Lamartine; *Osmanlı*, s.271.

⁵² Yaşar Yücel-Ali Sevim; *Türkiye Tarihi*, C.II, Ankara, 1990, s.140.

⁵³ N. Kurtuluş; *a.g.e.*, s.21.

⁵⁴ Yılmaz Öztuna; "Batılı Yazarlara Göre Fetih ve Fatih", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Mayıs, 1994, İstanbul, s.15.

landırdılar ve gerçekleştirdiler” demektir. Tarihçi *Hammer'e göre* “Bizans İmparatorluğu'nun düşmesi bin yıllık bir mevcudiyetten sonra taht şehri İstanbul'un Türklerin eline geçmesi Avrupa milletleri için uzun bir mücadele devresi açmıştır. Bu mücadele Avrupa için felaketli geçecektir”⁵⁵. Belçikalı tarihçi Jacques Pirene şu değerlendirmeyi yapar: “İstanbul'un fethinden sonra top silahı, bütün Avrupa ordularınca kabul edildiği gibi gemilere de kondu. Avrupalılar, Araplardan da pusulayı öğrendi. Avrupa'nın Osmanlı fetihleri ile yolları kesildiği gibi altın stokları erimiştir. Altın aramak için pusula ve topu da elde edince açık denizlere çıkmaya can attılar. Böylece yeni bir çağ başladı” . Fransız Bizans uzmanı *Gustave Schlumberger'e göre* “İstanbul'un fethi cihan tarihinin en önemli olaylarından biridir. Tarihin bütün akışını değiştirmiştir. Ortaçağı kapatıp, Yeniçağı başlatmıştır.” Osmanlı tarihi uzmanlarından *Franz Babinger* “İstanbul'un Türklerce fethi tarihin en mühim anlarından biri belki en mühim anıdır” şeklinde değerlendirme yapmaktadır. Asya tarih ve coğrafyasının büyük uzmanlarından olan *Fernand Grenard*, şöyle der: “Osmanlı Tarihini kavrayabilmek için Osman oğullarını, Doğu Roma İmparatorluğu'nun ikinci kurucuları olarak incelemek gerekir. Osman oğullarının Roma imparatorlarının yerini aldıklarını, onların meşru halefi olduklarını, onların unvanlarını (Kayser-i Rum) kullandıklarını Fatih'in çağdaşı olan Bizans tarihçileri Dukas, Chalcondyles, Kritovulos, Trapezuntios dikkatle belirtmişlerdir”⁵⁶. *Bernard Lewis ise* “ İstanbul'un fethi ile Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiğini, gelenekçi İslam ile hudut bölgelerinde yaşayan İslam'ın bütünleştiğini ve Osmanlı uç beyliğinin bir imparatorluk haline geldiğini belirtir”. Fetihden sonraki yüzyıllar boyunca bu şehrin dünya politikasında ne kadar önemli yer tuttuğunu Fransa İmparatoru **Napolyon'un** şu sözleri de ortaya koymaktadır: “*İstanbul, dünya imparatorluğu demektir*”⁵⁷.

Sonuç olarak; Fatih Sultan Mehmet eliyle kazanılan bu mübarek belde, ecadın eserlerinde daima “*feth-i celi*” veya “*feth-i mübin*” adları ile anılmış ve İstanbul şehri de sık sık Ku'ran dili ile “*Belde-i Tayyibe*” sıfatını kazanmıştır. Böylece Latinlerin istilasından sonra gittikçe harabeye dönen nüfusu 50.000 civarına inen bu bin yıllık şehir, ahlak ve sükût yönünden de ölmüş durumda idi. Fetih, İstanbul şehrine hayat ve medeniyet getirmiş, Türk-İslam medeniyeti ve mefkuresi, yüksek ahlak ve nizamının da merkezi olmuştur. Gökkubbe ile rekabet eden muhteşem camileri, Allaha niyazı temsil eden zarif minareleri, her köşesini dolduran evliya ziyaretgâhları ile bu “*mübarek belde*” gerçekten İslamın kudsiyetine boğulmuştur. Şehir, ilim ve kültür eserleri, sarayları, hayır, ticaret ve sanat müesseseleri ile yalnız Türk-İslam medeniyetinin değil dünyanın da en büyük merkezi haline gelmiştir ⁵⁸.

⁵⁵ Y. Öztuna; *a.g.e.*, s.456-458.

⁵⁶ Öztuna; “Batılı Yazarlara Göre Fetih ve Fatih”, *a.g.e.*, s.16

⁵⁷ Ercüment Kuran; “Fethin Türk, İslam ve Batı Tarihindeki Yeri”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Mayıs, 1994, İstanbul, s.30

⁵⁸ O. Turan; *a.g.e.*, C.I-II, s.388.

Abstract: In this study talking about the geography location and the name of İstanbul which was the second capital city of Roman Empire, its post and pre-conquest situations, have been evaluated in respect to Turkish and Islamic world and Byzans and Europe world. Followed by the explanation population variation, housing activities, scientific activities, management, commercial and economic transformations which had occurred during post-conquest of İstanbul, the policy Fatih and applied against the prisoners has been mentioned as well. Consequently, performing the evaluation of the conquest from the viewpoint of Turc-Islam history and Byzans-Europe, the opinions of historians over the conquest have been included.

Key Words: İstanbul, Byzans, Conqueror, Conquer.

KAYNAKLAR

- AÇIKGÖZOĞLU, Mehmet; *İslam Devletleri Tarihi*, İstanbul,1977.
- AKŞİN, Sina- Metin Kunt; *Türkiye Tarihi II*, İstanbul 1993.
- AYVERDİ, Semiha; *Boğaziçinde Tarih*, İstanbul,1993.
- BOZKURT, Gülnihal; *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, Ankara,1989.
- DANIŞMAN, Zuhuri; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.IV, İstanbul,1965.
- DE LAMARTİNE, Alphonse; *Osmanlı Tarihi*, (Çvr. Serhat Bayram), İstanbul,1991.
- EFE, Ahmet; *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Ankara, 1990.
- GARBONGNANO, Cesimo; *XVIII. Yüzyılın Sonunda İstanbul* (Çvr. Erendiz Özbayoğlu), İstanbul,1993.
- HAMMER, Baron Joseph Van - Albert Gabriel; *Fatih Sultan Mehmet* (Çvr. Şevket Rado), İstanbul, 1981.
- HAMMER, Baron Joseph Van; *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.II, (Çvr. Mehmet Ata), İstanbul, 1983.
- İPŞİRLİ, Mehmet; “ Fatih Medreseleri”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Mayıs,1994.
- KURAN, Ercüment; “ Fethin Türk, İslam ve Batı Tarihindeki Yeri”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Mayıs,1994.
- KURTULUŞ, Faruk; *Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi*, İstanbul,1953.
- M. Tefvik; *Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı Türk Tarihi*, İstanbul,1931.
- MİROĞLU, İsmet; “ Fatih Devrinde Osmanlı İmparatorluğu”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.X., Konya,1994.
- ÖZTUNA, Yılmaz; “ Batılı Yazarlara Göre Fetih ve Fatih”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Mayıs,1994
- ÖZTUNA, Yılmaz; *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, C.II, İstanbul,1983.

Ahmet Gündüz

- PİKE, E. Roytson- Ronal Seth; *Dünyamızı Değiştiren 100 Büyük Olay*, (Çvr. P.Gülen- Ömür Arıt), İstanbul,1970.
- RUNCİMAN, Stefan; *Konstantiniyye Düştü* (Çvr. Derin Türkömer), İstanbul,1972.
- SHAW, Stanford- Ezel Kural Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I, (Çvr. Mehmet Harmancı), İstanbul,1982.
- TAHİROĞLU, Nihat; *İstanbul İl Yıllığı*, İstanbul,1973.
- TANSEL, Selahattin; *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasî Faaliyeti*, Ankara,1985.
- TEKELİ, İlhan; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.V., İstanbul, 1994.
- TUĞLACI, Pars; *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul,1985.
- TURAN, Osman; *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.I-II, Nakışlar yay., İstanbul,1981.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara, 1998.
- YÜCEL, Yaşar; “ Reformcu Bir Hükümdar Fatih Sultan Mehmet “, *Belleten*, C.LV, Ankara,1 Nisan 1991.